

PÄIVI MEHTONEN

Ensyklopedinen minä

Janne Nummela, Tommi Nuopponen & Jukka Viikilä, *Ensyklopedia. Poesia*, Helsinki 2011. 496 s.

Hakuteos muotona on muotia suomalaisessa 2010-luvun kirjallisuudessa. Vuosikymmenen alkajaisiksi ilmestyivät Teemu Iksen *1700-luvun eurooppalaisen kirjallisuuden ensyklopedia* (Gaudeamus), joka on selkeästi tietokirja, sekä Henriikka Tavin runoteos *Sanakirja* (Poesia). Vuoden 2011 tuotantoa on vaikeampi luonnehtia lajeiltaan. Minna Lindgrenin *Sivistyksen turhaa painolastia* (Teos) voisi luonnehtia hakuteosmaiseksi, silti juonelliseksi omaelämäkerraksi tai biosatiiriksi. Lyhytproosan kirjoja taas kunnioittaa *Ensyklopedia* (Poesia), tekijäkolmikko Janne Nummelan, Tommi Nuopponen ja Jukka Viikilän suurhanke, 496 sivua lyhytproosaa. Ajatus on mahdollisuudessaan hyvä. Kirjoittajat ovat myös kääntäjän ja lukijan roolissa tuottamassa epäkronologista lukupäiväkirjaa ja havaintoja kirjallisesta arjesta. Lajien tarkempaan mietintään antaa avaimet lehdistötiedote: luvassa on pienoisseisä, proosarunoja, moraliteetteja, kaskuja ja käännösfragmentteja. Kirjan luttuaan näihin voi lisätä aforismin, minipäiväkirjan, mikro-omaelämäkerran sekä kaksi-, kolmi-, neli- ym. -rivisen. Felix Feneonin tai muiden tiiviiden taitureiden tasolle *Ensyklopedia* ei yllä, mutta toimii silti mallikkaasti kun hakusanat malttavat pysyä lyhyinä.

Laaja teos on väistämättä epäta-sainen, mikä on toisinaan hyve, toi-

sinaan pahe. Harkittua ja hauskaa riskinottoa on ensyklopedisen minän urhea heittäytyminen samoilta sivuille sellaisten suurluetteloiden ja kielen keräilijöiden kuin Ovidius, Agrippa von Nettesheim tai Diderot seuraan. Tämä proosarunollinen *Valitut Palat* toimii hyvin kirjoittajien vuoropuheluna yli vuosisatojen ja kielen keinojen. Sen sijaan toimitusvaiheessa olisi voinut vielä tasoittaa laadullista epätasaisuutta kolmikön omassa tuotannossa, juuri lyhyiden ja pitkien hakusanojen välillä.

Teoksessa on myös toisen tason epätasaisuutta, lukijan odotushorisonttiin liittyvää. *Ensyklopedian* rakentamat hyvät hetket tälle lukijalle ovat niitä, joissa ensyklopedinen minä (tai minät) – siis täysin fiktiivinen hahmo, joka vaikuttaa 1970-luvulla syntyneeltä mieheltä – pysyy taustalla ja antaa oivalta-ville havainnoilleen mahdollisuuden olla yleisesti mielenkiintoisia. Pieniä helmiä ovat vaikka 'kaupunkilintujen ruokkiminen', 'näppäimistö' ja 'perikato'. *Ensyklopediassa* on paljon hoksaavia ja kauniita lauseita sekä sympaattista (calvinomaista) kerronnallista tompeliutta maailman monien asioiden edessä. Lampaat ja kalat ovat usein osuvan ja ansaitun ihmetyksen kohde (muun muassa 'ilmestyminen').

Sen sijaan ensyklopedisen minän alleviivaaminen tietää yleensä hankaluuksia. Näissä kohdin noista erityisistä fiktiivisistä elämistä kiinnostu-

maton lukija väsy edes seuraamaan ristiviitteitä ja selaa toiveikkaasti kohti seuraavaa käännöstekstiä. Jospa tämän teoksen laji onkin sukupolvi-tai avain-ensyklopedia, joka on suunnattu fiktiivisen minän samanhenkiselle sielunveljelle? 'Yhden ensyklopedian' tämä sentään ei edustane, teosta "joka muusta lukemastani poiketen käsittäisi vain yhdelle ihmiselle merkittäviä asioita" (472). *Ensyklopedian* mallilukija en silti ole minä, mikä ei haittaa, kunhan sitä todellista mallilukijaa ei häiritse (ironisenaikin) paikoin väkinäinen dekadentiuden kaipuu tai rutiininomainen paluu kuluneisiin avantgarden kuvastoihin ilman uutta hapekasta ilmaa. Ensyklopedinen luovuus ei riitä koko laajan teoksen latitudeihin. *Miksihän* muuten näin laajan teoksen, ryhtyy tämä ei-mallilukija miettimään, vaikka kuuluisikin oulipolaisten menetelmien ja kekseliään kirjainkonnektionismin kannatusjoukkoihin. Mutta liika on liikaa. 'Parvisairas erakko', 'pelkistetty telkkä', 'näyttelijän arvuuttelu'... Foneettinen proosa ja yllättävät merkitysten yhdistelmät tuottavat lukijalle iloa, mikä onnentiila ei kuitenkaan kestä ylimekanisointuneessa tekstituotannossa. Ei sittenkään, vaikka hakusanoja yrittäisi lukea kriittisenä kommentaarina ylimekanisointuneeseen tekstituotantoon.

Ensyklopedian mukaan "ensyklopediataitoa" on muuttaa muuksi "sanakirja, luonnostaan kuivin ja

kuollein kaikista ihmisen aikaansaannoksista” (55). Mihinkähän sanakirjan perinteeseen tämä viittaa? Sama kysymys heräsi jo lehdistötiedotteen ääressä, joka lupaa: teos ”ratkoo auki tietosanagenren totunnaisia konventionia”. Ei varmaankaan sen kriittisen ensyklopedian perinteen, jossa todettiin jo sata vuotta sitten – ja tuolloinkin vielä vanhempiin kriittisiin klassikoihin viitaten, hakusanassa ’Ensyklopädie’: ”Aavemainen detaljityö on nykyään syrjäytännyt epäilyn ja valistuksen. Usein täysin hengetön detaljityö” (F. Mauthner, *Wörterbuch der Philosophie*, München 1910). *Ensyklopedialle* on vaarassa paikoin käydä samoin.

Mutta hakuteosta lukiessaan lukija onneksi saa tuottaa omat kombinatoriikkansa teoksen rakentamiin puitteisiin, mihin varmaan perustuu uusien ja vanhojen sanakirjojen suosio. Katsotaanpa vaikka, millaisia lukevia ja kirjoitettavia naisia *Ensyklopediasta* löytyy. Kuten to-

dettu, teos on pitkälti kirja lukemisesta ja kirjoittamisesta. Mutta ensyklopedista (fiktiivistä) minää eivät juuri kiinnosta maailmanhistorian lukevat ja kirjoittavat naiset. Hänen melankolista ja patoutunutta kaihoaan sekä läsnäoloaan maailmassa siivittävät erilaiset naiset tai mieslähtöiset naisilmiöt:

Samantha Fox
 Jenna Jameson
 Marilyn
 ex-vaimo
 Francis Picabian vaimo Gabrielle Buffet-Picabia
 Medusa
 ’naisen pelko’
 ’naissukupuolen systemaattinen häväistys’
 Westwoodin luomistyö
 ’naisiin menevä’
 ’niukkanaisuus’ (vrt. runsasnaisuus)
 luksus tytön minimi vaatimukset

Lähes pakkomielleiseksi muuttuvalla selailulla löydän sentään ainakin viisi tunnetusti kirjoitettavaa naista, vaikkei kaikille ole hakusanaa (Erinna, Sapfo, Anita Loos, Vartio, Maria Montessori). ”Pillun haju sormissa” ei erityisesti kohdennu lukeviin tai lukemattomiin naisiin vaan kirjoitettavaan fiktiiviseen minään kirjoitustilanteessa. Skolastisuudessaan toteamus suuntaa lukijan harhailtavat ajatukset aivan muualle kuin jalkojen väliin: taannoisen sieniretkioppaan mainintaan sienistä, joiden ominaisuus on ”spermaattinen”.

Ensyklopedia on kiltti ja konservatiivinen kirja, joka ei riitele kenenkään kanssa – toisin kuin filosofisesti ja poliittisesti radikaalit kirjalliset edeltäjänsä Diderot’n ja Mauthnerin jalanjäljissä.

MIKA PANTZAR

Asiantuntijuuden ylistys ja tietämättömyyden kirous

Tommi Uschanov, *Suuri kaalihuijaus. Kirjoituksia yhteiskunnallisesta tietämättömyydestä*. Teos, Helsinki 2010. 256 s.

”Mutta entä jos yhteiskunnallisen todellisuuden tajun puute onkin yleismaailmallinen ilmiö, joka on vain saanut Yhdysvalloissa räikeimmät ja näyttävimmät ilmenemismuotonsa?” (10) Näin kysyy Tommi Uschanov kriittiseen ajateluun rohkaisevassa kirjassaan *Suuri kaalihuijaus*.

Kirjan varhainen työnimi ”Asiantuntijuuden ylistys” olisi kuvannut kirjan sisältöä mielestäni paljon osuvammin. ”Suurella kaalihuijauksella” kirjoittaja viittaa sitkeisiin yhteiskunnallisiin suusta suuhun leviäviin myytteihin, joiden falsifiointi järkiar-

gumentteilla on lähes mahdotonta. Alun perin kaalihuijauksessa oli kysymys itsepintaisesta huhusta, jonka mukaan Yhdysvaltain liittovaltion viranomaiset olisivat tuottaneet massiivisesti juridista ja ohjeistavaa tekstiä kaalin myyntiin liittyen. Legenda on elänyt ja muuttunut 70 vuoden aikana erilaisina versioina. Samanlaisia ei-falsifioituvia tarinoita meille kerrotaan esimerkiksi EU:n pyrkimyksistä standardisoida kurkun käyryyttä tai nuorison haluttomuudesta tehdä työtä.

Jatkuvasti muotoaan ja sisältöään muuttavia kansan suussa kul-

kevia myyttejä on lähes mahdotonta kumota tiedolla. Tästä pessimistisestä lähtökohdasta huolimatta perusteltu usko tietoon ja sen kautta parempaan kehitykseen on *Suuren kaalihuijauksen* ydinsanoma: tieteellisen tiedonmuodostuksen tehtävä on valistuksen perinteen mukaisesti tuoda valoa pimeyteen. Kirjassa on kaksi pääjaksoa, joista ensimmäinen pureutuu kansan yhteiskunnalliseen tietämättömyyteen ja toinen politiikan vähäiseen arvostukseen. Uschanov julkaisi muutama vuosi sitten paljon julkisuutta saaneen teoksen *Mikä vasemmistoa vaivaa?*